

УКРАЇНСЬКО-
РОСІЙСЬКИЙ
СЛОВНИК

А К А Д Е М И Я Н А У К У К Р А И Н С
ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ им. А. А. ПОТЕБНИ

УКРАИНСКО-РУССКИЙ СЛОВАРЬ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

член-корреспондент АН УССР И. Н. КИРИЧЕНКО

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ:

кандидат филологических наук Т. В. ЗАЙЦЕВА, академик М. Ф. РЫЛЬСКИЙ

РЕДАКТОР ТОМА Т. В. ЗАЙЦЕВА

ТОМ II

З — Н

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК УКРАИНСКОЙ ССР

КИЕВ — 1958

Редакція Українсько-російського словника просить усіх, хто користується цим Словником, надсилати Інституту мовознавства ім О. О. Потебні АН Української РСР на адресу м. Київ, Бульвар Т. Шевченка, № 14 свої зауваження і побажання для використання їх у роботі над дальшими томами.

* *

*

Редакция Украинско-русского словаря просит всех, пользующихся этим Словарем, присылать Институту языкознания им А. А. Потебни АН Украинской ССР по адресу г. Киев, Бульвар Т. Шевченко, № 14 свои замечания и пожелания для использования их в работе над следующими томами.

Украинско-русский словарь, т. II

Редактор видавництва С. І. Головацук.

Технічний редактор Є. К. Сіваченко.

Коректори Р. І. Бичкова, С. Г. Назаренко, Н. І. Шарапова.

Зам. № 380. Вид. № 204. Тираж 50 000 (1—30 000). Формат паперу 70×108/16. Друкарськ аркушів 67,13. Обл.-видавн. аркушів 111,398. Паперових аркушів 24,5. Підписано до друку 25. IV 1958 р.
Ціна 20 крб.

Друкарня Видавництва АН УРСР, Київ, вул. Репіна, 2.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Другий том Українсько-російського словника побудований на тих самих принципах, що і перший том (А—Ж). Широка громадськість схвалила ці принципи в своїх критичних відзивах на перший том Словника — в друкованих рецензіях, в листах на адресу редколегії, а також під час обговорення першого тома на розширеному засіданні Інституту мовознавства Академії наук Української РСР з участю працівників інших установ і організацій.

Серед численних зауважень і побажань, висловлених з приводу першого тома Словника, є чимало цілком слушних, які дійсно сприяють поліпшенню Словника. Проте не всі з них можна було врахувати уже в другому томі, деякі зауваження взято до уваги при оформленні дальших — третього і четвертого — томів.

В цьому томі в процесі удосконалення Словника зроблено такі зміни: при дієсловах показано тільки вживані в живій мовній практиці форми, і в зв'язку з цим знято флексії 1-ї і 2-ї особи цілого ряду зворотних, пасивних і деяких інших дієслів. Наприклад, дієслова **загустіти**, **механізуватися**, хоч і є дієсловами особовими, в силу своєї семантики ніколи не вживаються в 1-й і 2-й особі, тому при них і показано тільки форму 3-ї особи. Не має форм 1-ї і 2-ї особи одиниць ряд дієслів, зокрема з префіксом **на-**, які означають дію множинного суб'єкта: **назбиратися**, **назлітатися**, **насходитися** і т. п.;

коли українському дієслову, що має дві окремі видові форми, відповідає одне російське слово із значенням обох видів, це позначається відповідною ремаркою, наприклад: **застосовувати**, **застосувати**... **воздействовать** (чем) (*со-верш. и несоверш.*);

назви народів і народностей виділяються в окремі статті, наприклад: **казахи**, **-хів**, **мансі**, **-сей**;

географічні назви, сучасні і історичні, подаються самостійними статтями, останні тільки з позначкою *ист.*, але без посилання на перші, наприклад: **Катеринослав ист.** *Екатеринослав*;

латинські назви даються послідовно при всіх ботанічних найменуваннях, крім тих, що широко відомі у побуті і є єдиними для всіх говорів України, як наприклад: **каштán**, **мали́на** і т. п.;

наскільки це можна було зробити під час редагування, не переробляючи всього тома, поглиблено семантичну розробку слів.

В усьому іншому побудова словникової статті залишається такою, як вона описана в передмові до першого тома Словника (див. стор. IX—XI або XIX—XXI).

Значне поповнення картотеки Інституту мовознавства в останні роки дало змогу в другому томі Словника ілюструвати більшу кількість слів у порівнянні з першим томом. Збільшено кількість джерел ілюстрацій, зокрема фольклорними матеріалами у зв'язку з виходом у світ нових збірок. Кількість ілюстрацій з перекладної літератури і газет зменшено.

* *

*

З практики користування Словником виявилось, що деякі деталі в структурі словникової статті потребують додаткових пояснень.

Є випадки, коли, всупереч сказаному у передмові до першого тома Словника (стор. X або XX), між російськими відповідниками замість крапки з комою стоїть

тільки кома. Це буває при збігові ремарок, одні з яких стосуються цілого ряду відповідників, а інші — тільки окремих слів з цього ряду. Наприклад: **заплямувати, -м'ю, -м'єш** 1) **зап'ятн'ять, разг. замар'ять; (перен. — ещѣ) опорб'чить.** Перед словом **з а м а р' а т' ь**, позначеним ремаркою *разг.*, стоїть кома замість звичайної в таких випадках крапки з комою через те, що ремаркою *перен. — ещѣ* останній відповідник пов'язується не тільки з другим словом, але насамперед з першим — **з а п' я т' н' а т' ь**; або: **наймичка дорев. батрачка; (домашня работница) служанка, дорев. присл'уга.** Перед останнім відповідником стоїть кома, а не крапка з комою тому, що попередня ремарка — *домашня работница* — поширюється і на слово **п р и с л' у г а**.

У зв'язку з цим буває інколи деяка розбіжність в розділових знаках у пов'язаних між собою статтях. Візьмемо для прикладу статті **зареготати і зареготатися**: **зареготати, -гоч'у, -гбчеш и зареготіти, -гоч'у, -готіш** захохотать; (*сильнее*) **расхохотаться; (громко и грубо) загоготать (разг.), зарж'ать (неодобр., фам.); зареготатися, -гоч'уся, -гбчешся** захохотать; **расхохотаться; загоготать; зарж'ать. Ср. зареготати.**

У статті **зареготати** між відповідниками **з а г о г о т' а т' ь і з а р ж' а т' ь**, хоч вони і різняться стилістично, що і позначено ремарками, поставлено тільки кому тому, що їх обох стосується попередня ремарка *громко и грубо*. А в статті **зареготатися**, яка власних ремарок не має, а обмежується посиланням на статтю **зареготати**, між аналогічними відповідниками поставлено крапку з комою. При відсутності ремарок цей знак особливо потрібний як сигнал про відмінність між відповідниками, пояснення якої читач знайде в основній статті.

Всі семантичні ремарки, незалежно від їх місця, в однаковій мірі стосуються і українського слова, і його російського відповідника. Ремарки стилістичні і граматичні стосуються українського слова, коли вони стоять безпосередньо після української частини або після цифри, якою позначається окрема рубрика статті; коли ж вони стоять перед другим і дальшими російськими відповідниками або в складі семантичної ремарки перед словом *ещѣ*, то вони стосуються російських слів. Наприклад: **лихом'анка мед. разг. лихорадка; обл. трясучка.** Ремарка *мед.* (медицина) стосується всіх слів; ремарка *разг.* — українського слова, а ремарка *обл.* — другого російського відповідника; або: **набридати, -даю, -даєш, набриднути, -ну, -неш** надоёсть, *надоёсть; (только соверш. разг. — ещѣ) наск'учить, (сильнее) опротіветь, опостылеть.* Ремарка *разг.* характеризує всі три російські слова, приєднані ремаркою з *ещѣ*, тому її можна було поставити перед *ещѣ*.

Зрідка стилістична ремарка ставиться після взятої в дужки ремарки семантичної чи будь-якої іншої. Така стилістична ремарка стосується російських відповідників, наприклад: **замісник, -ка** заместитель; **~ к г о л о в' і** заместитель председателя; (*сокращённо*) *разг.* зампрѣд; але в статті: **зоряниця** 1) (трення зар'я... 2) звезд'а... 3) (мороз) обл. ўтренник — ремарка обл. стосується українського слова і означає, що слово **зоряниця**, крім двох перших значень, властивих загальнонародній мові, в діалектах має ще і третє значення — ранковий мороз.

Ремарка до першого російського відповідника дається тільки після нього в дужках, наприклад: **задарма нар. разг. задаром (разг.), даром.** Інколи, для зручності, ремарки даються в дужках і після інших відповідників. Це звичайно буває при збігові кількох ремарок різного характеру або в дієслівних статтях, коли ремарка стосується однієї видової форми, наприклад: **заснаватися** 1, **-наюся, -наєшся, заснається, -наюся, -наєшся** (о манере держаться) *заснават'ься*, *заснається, в'ажничать, зав'ажничать; (только соверш. — сильнее) разв'ажничать* (*разг.*); або: **забілювати, -люю, -люєш и редк. забіліти, -лію, -лієш, забіліти, -біл'о, -білиш** забелить, *забел'ять (уст.), забелить.*

Віддієслівні іменники такого типу, як **заряджання — зарідження, заподіювання — заподіяння, закликання — заклікання** і т. п., подаються окремими статтями кожен на своєму місці за алфавітом. Хоч вони і перекладаються часто

тими самими російськими відповідниками, але об'єднувати їх в одній статті не можна, бо вони різняться між собою видовим значенням: перші мають значення многократного недоконаного виду, другі — однократного доконаного.

Наголоси, які зрідка зустрічаються на окремих словах цитат-ілюстрацій, належать переважно авторів цитованого тексту, рідше вони поставлені редакцією Словника, коли у віршованому тексті наголос якогось слова відрізняється від сучасного нормативного. Такий наголос поставлено, наприклад, над словом *бесіда* в цитаті-ілюстрації до статті *небагатецько*: «Хоч небагатецько гостей зібралось, А все ж бесіда гарная була» (Гл.) (пор. т. I, стор. 57: *бесіда*).

Правопис російської частини Словника погоджено з новими правилами російської орфографії.

* * *

*

Другий том Словника, як і всі інші, укладений за інструкцією, написаною членом-кореспондентом АН УРСР Іллею Микитовичем Кириченком, і під його безпосереднім керівництвом.

Укладачі цього тома — наукові співробітники Інституту мовознавства АН УРСР: кандидати філологічних наук М. Ф. Бойко (4, 5 авт. арк.), П. Й. Горецький (31 авт. арк.), К. П. Дорошенко (15,5 авт. арк.), Б. І. Зданевич (28,5 авт. арк.), С. П. Левченко (12,5 авт. арк.) і молодший науковий співробітник В. Г. Мариниченко (19 авт. арк.).

Основна редакція матеріалів зроблена І. М. Кириченком (і, ї, й, л, м — мартен) і Т. В. Зайцевою (з, к, мартенівець — м'ячик, н). Увесь том в рукопису прочитав академік М. Т. Рильський. У попередньому редагуванні матеріалів взяли участь кандидати філологічних наук Л. С. Паламарчук (на—назмітати) і Л. Г. Скрипник (назнати—настріг), а також П. Й. Горецький (окремі частини букви з).

У зв'язку з виходом у світ четвертого і п'ятого томів «Словаря современного русского литературного языка» (ж—з і и—к) були заново переглянуті букви з—к; трохи пізніше був переглянутий і ілюстративний матеріал усього тома.

Увесь матеріал другого тома був прорецензований науковими співробітниками Інституту суспільних наук Академії наук УРСР кандидатами філологічних наук А. І. Генсьорським, Л. Л. Гумецькою, У. Я. Єдлінською, В. Л. Карповою і І. М. Керницьким, які зробили чимало зауважень, що сприяли поліпшенню тексту Словника.

Багато цінних зауважень до рукопису другого тома подали доктор філологічних наук Є. П. Кирилюк, письменник О. Л. Кундзич і наукові співробітники Інституту мовознавства—П. Й. Горецький, В. С. Ільїн, С. П. Левченко, П. С. Лисенко та ін.

Над підготовкою матеріалів для другого тома Словника і його рукописом працювали старші лаборанти Інституту мовознавства Д. С. Дудко, Г. І. Саврасова, В. М. Соловйова та ін.; над звіркою цитат, вичитуванням остаточної редакції рукопису — молодші наукові співробітники Н. П. Дзятківська, Ш. Г. Кренцель, А. Ф. Панасенко і старші лаборанти Л. О. Грошова, О. І. Коваленко, Т. О. Марусенко, Л. П. Мостицька, І. С. Назарова, Г. Т. Яценко.

Коректуру другого тома прочитали молодші наукові співробітники Н. П. Дзятківська і Ш. Г. Кренцель.

ОТ РЕДАКЦИИ

Второй том Украинско-русского словаря построен на тех же принципах, что и первый том (А—Ж). Широкая общественность одобрила эти принципы в своих критических отзывах на первый том Словаря — в печатных рецензиях, в письмах в адрес редколлегии, а также при обсуждении первого тома на расширенном заседании Института языкознания Академии наук Украинской ССР с участием работников других учреждений и организаций.

Среди многочисленных замечаний и пожеланий, высказанных по поводу первого тома Словаря, есть немало существенных, действительно способствующих улучшению Словаря. Однако не все из них можно было учесть уже во втором томе, некоторые замечания приняты во внимание при оформлении следующих — третьего и четвёртого — томов.

В этот том в процессе усовершенствования Словаря внесены следующие изменения:

при глаголах указаны только употребляемые в живой языковой практике формы, и в связи с этим сняты флексии 1-го и 2-го лица целого ряда возвратных, пассивных и некоторых других глаголов. Например, глаголы *загустіти*, *механізува́тися*, хотя и являются глаголами личными, в силу своей семантики никогда не употребляются в 1-м и 2-м лице, поэтому при них и показана только форма 3-го лица. Не имеет форм 1-го и 2-го лица единственного числа ряд глаголов, в частности с префиксом *на-*, обозначающих действие множественного субъекта: *назбира́тися*, *назліта́тися*, *насходітися* и т. п.;

если украинскому глаголу, имеющему две отдельных видовых формы, соответствует одно русское слово со значением обоих видов, это обозначается соответствующей ремаркой, например: *застосовувати*, *застосувати...* *воздѣйствовать (чем) (соверш. и несоверш.)*;

названия народов и народностей выделяются в отдельные статьи, например: *каза́хи*, *-хі́в*, *ма́нсі*, *-сей*;

географические названия, современные и исторические, даются самостоятельными статьями, последние только с пометой *ист.*, но без ссылки на первые, например: *Катериносла́в ист.* *Екатериносла́в*;

латинские названия даются последовательно при всех ботанических наименованиях, кроме широко известных в быту и являющихся едиными для всех говоров Украины, как например: *кашта́н*, *ма́ліна* и т. п.;

насколько это можно было сделать во время редактирования, не перерабатывая всего тома, углублена семантическая разработка слов.

Во всём остальном построение словарной статьи остаётся таким, как оно описано в предисловии к первому тому Словаря (см. стр. IX—XI или XIX—XXI).

Значительное пополнение картотеки Института языкознания в последние годы дало возможность во втором томе Словаря иллюстрировать большее количество слов сравнительно с первым томом. Увеличено количество источников иллюстраций, в частности за счёт фольклорных материалов в связи с выходом в свет новых сборников. Количество иллюстраций из переводной литературы и газет уменьшено.

В практике пользования Словарём выяснилось, что некоторые детали в структуре словарной статьи требуют дополнительных пояснений.

Есть случаи, когда, вопреки сказанному в предисловии к первому тому Словаря (стр. X или XX), между русскими соответствиями вместо точки с запятой стоит только запятая. Это бывает при совпадении ремарок, одни из которых относятся к целому ряду соответствий, а другие — только к отдельным словам из этого ряда. Например: *заплямува́ти*, -м'ю́, -м'у́єш 1) *зап'ятна́ти*, *разг.* *замара́ть*; (*перен.* — *ещё*) *опорóчити*. Перед словом *зама́ра́ть*, обозначенным ремаркой *разг.*, стоит запятая вместо обычной в таких случаях точки с запятой, так как ремаркой *перен.* — *ещё* последнее соответствие связывается не только со вторым словом, но прежде всего с первым — *зап'ятна́ти*; или: *на́ймичка дорев.* *батра́чка*; (*домашняя работница*) *служáнка*, *дорев.* *при́слуга*. Перед последним соответствием стоит запятая, а не точка с запятой потому, что предыдущая ремарка — *домашняя работница* — распространяется и на слово *при́слуга*.

В связи с этим бывает иногда некоторое расхождение в знаках препинания в связанных между собой статьях. Возьмём для примера статьи *зареготáти* и *зареготáтися*:

зареготáти, -гоч'у́, -гóчеш и *зареготáти*, -гоч'у́, -гот'аш *захохотáть*; (*сильнее*) *расхохотáться*; (*громко и грубо*) *загоготáть* (*разг.*), *заржáть* (*неодобр.*, *фам.*); *зареготáтися*, -гоч'у́ся, -гóчешся *захохотáть*; *расхохотáться*; *загоготáть*; *заржáть*. *Ср.* *зареготáти*.

В статье *зареготáти* между соответствиями *загоготáть* и *заржáть*, хотя они и различны стилистически, что и показано ремарками, поставлена только запятая потому, что к ним обоим относится предыдущая ремарка *громко и грубо*. А в статье *зареготáтися*, не имеющей собственных ремарок, а ограничивающейся ссылкой на статью *зареготáти*, между аналогичными соответствиями поставлена точка с запятой. При отсутствии ремарок этот знак особенно необходим как сигнал о различии между соответствиями, объяснение которого читатель найдёт в основной статье.

Все семантические ремарки, независимо от их места, в одинаковой мере относятся и к украинскому слову, и к его русскому соответствию. Ремарки стилистические и грамматические относятся к украинскому слову, если они стоят непосредственно после украинской части или после цифры, обозначающей отдельную рубрику статьи; если же они стоят перед вторым и последующими русскими соответствиями или в составе семантической ремарки перед словом *ещё*, то они относятся к русским словам. Например: *лихомáнка мед. разг.* *лихора́дка*; *обл.* *тряс'учка*. Ремарка *мед.* (медицина) относится ко всем словам; ремарка *разг.* — к украинскому слову, а ремарка *обл.* — ко второму русскому соответствию; или: *набри́дати*, -да́ю, -да́єш, *набри́днути*, -ну́, -неш *надо́еда́ть*, *надо́есть*; (*только соверш. разг.* — *ещё*) *наск'учи́ть*, (*сильнее*) *опроти́веть*, *опост'і́леть*. Ремарка *разг.* характеризует все три русских слова, присоединённые ремаркой с *ещё*, поэтому её можно было поставить перед *ещё*.

Изредка стилистическая ремарка ставится после взятой в скобки ремарки семантической или какой-нибудь иной. Такая стилистическая ремарка относится к русским соответствиям, например: *замі́сник*, -ка́ *заместі́тель*; ~к *голови́ заместі́тель* *председáтеля*; (*сокращённо*) *разг.* *зампрéд*; но в статье: *зоряни́ця* 1) *ўтренняя зар'я*... 2) *звездá*... 3) (*мороз*) *обл.* *ўтренник* — ремарка *обл.* относится к украинскому слову и означает, что слово *зоряни́ця*, кроме двух первых значений, свойственных общенародному языку, в диалектах имеет ещё и третье значение — *утренний мороз*.

Ремарка к первому русскому соответствию даётся только после него в скоб-

ках, например: **зада́рма** нар. разг. **зада́ром** (разг.), **да́ром**. Иногда, для удобства, ремарки даются в скобках и после других соответствий. Это обычно бывает при совпадении нескольких ремарок разного характера или в глагольных статьях, когда ремарка относится к одной видовой форме, например: **заснава́тися**¹, **-наё́ся**, **-наё́шся**, **засна́тися**, **-наё́ся**, **-наё́шся** (о манере держаться) **заснава́цца**, **засна́цца**, **ва́жничать**, **зава́жничать**; (только соверш. — сильнее) **разва́жничать-ся** (разг.); или: **забі́лювати**, **-люю**, **-лююш** и редк. **забі́літи**, **-лію**, **-ліюш**, **забі́літи**, **-білю**, **-білюш** **забі́лівать**, **забі́лять** (уст.), **забі́ліць**.

Отглагольные существительные такого типа, как **заря́джання** — **заря́дження**, **заподі́ювання** — **заподі́яння**, **закли́кання** — **заклі́кання** и т. п., даются отдельными статьями, каждое на своём месте по алфавиту. Хотя они и переводятся часто одинаковыми русскими соответствиями, но объединять их в одной статье нельзя, так как они различаются видовым значением: первые имеют значение многократного несовершенного вида, вторые — однократного совершенного.

Ударения, изредка встречающиеся на отдельных словах цитат-иллюстраций, принадлежат в большинстве случаев автору цитированного текста, реже они поставлены редакцией Словаря, если в стихотворном тексте ударение какого-нибудь слова отличается от современного нормативного. Такое ударение поставлено, например, над словом **бе́сі́да** в цитате-иллюстрации к статье **небага́течко**: «Хоч небага́течко гостей зібралось, А все ж бе́сі́да гарна́я була» (Гл.) (ср. т. I, стр. 57: **бе́сі́да**).

Правописание русской части Словаря согласовано с новыми правилами русской орфографии.

* *
*

Второй том Словаря, как и все остальные, составлен по инструкции, написанной членом-корреспондентом АН УССР **Ильёй Никитичем Кириченко**, и под его непосредственным руководством.

Составители этого тома — научные сотрудники Института языкознания АН УССР: кандидаты филологических наук **М. Ф. Бойко** (4,5 авт. л.), **П. И. Горецкий** (31 авт. л.), **Е. П. Дорошенко** (15,5 авт. л.), **Б. И. Зданевич** (28,5 авт. л.), **С. Ф. Левченко** (12,5 авт. л.) и младший научный сотрудник **В. Г. Мариниченко** (19 авт. л.).

Основная редакция материалов выполнена **И. Н. Кириченко** (**і, ї, й, л, м — мартён**) и **Т. В. Зайцевой** (**з, к, мартёнивець — м'йчик, н**). Весь том в рукописи прочитал академик **М. Ф. Рыльский**. В предварительном редактировании материалов приняли участие кандидаты филологических наук **Л. С. Паламарчук** (**на — назмітати**) и **Л. Г. Скрипник** (**назнати — настрій**), а также **П. И. Горецкий** (отдельные части буквы **з**).

В связи с выходом в свет четвёртого и пятого томов «Словаря современного русского литературного языка» (**ж — з и и — к**) были заново пересмотрены буквы **з — к**; несколько позже был пересмотрен и иллюстративный материал всего тома.

Весь материал второго тома был прорецензирован научными сотрудниками Института общественных наук Академии наук УССР кандидатами филологических наук **А. И. Генсiorским**, **Л. Л. Гумецкой**, **У. Я. Едлинской**, **В. Л. Карповой** и **И. М. Керницким**, сделавшими значительное количество замечаний, способствовавших улучшению текста Словаря.

Много ценных замечаний по рукописи второго тома сделали доктор филологических наук **Е. П. Кирилук**, писатель **А. Л. Кундзич** и научные сотрудники Института языкознания — **П. И. Горецкий**, **В. С. Ильин**, **С. Ф. Левченко**, **А. С. Лысенко** и др.

Над подготовкой материалов для второго тома Словаря и его рукописью работали старшие лаборанты Института языкознания Д. С. Дудко, А. И. Саврасова, В. М. Соловьёва и др.; над сверкой цитат, вычитыванием окончательной редакции рукописи — младшие научные сотрудники Н. П. Дзятковская, Ш. Г. Кренцель, А. Ф. Панасенко и старшие лаборанты Л. А. Грошечая, О. И. Коваленко, Т. А. Марусенко, Л. П. Мостицкая, И. С. Назарова, Г. Т. Яценко.

Корректуру второго тома прочитали младшие научные сотрудники Н. П. Дзятковская и Ш. Г. Кренцель.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ, ВЖИВАНІ В СЛОВНИКУ УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ, УПОТРЕБЛЯЕМЫЕ В СЛОВАРЕ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ СЛІВ-ТЕРМІНІВ СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ СЛОВ-ТЕРМИНОВ

ав. — авіація і воздухоплавання
анат. — анатомія
антр. — антропологія
арх. — архаїзм
архл. — археологія
архт. — архітектура
астр. — астрономія
бакт. — бактеріологія
безл. — безличний глагол
биол. — біологія
бот. — ботаніка
бран. — бранне слово или вираження
буд. вр. — будуще время
бухг. — бухгалтерія
вет. — ветеринарія
вин. п. — винительний падеж
воен. — воєнне діло
вульг. — вульгарне слово или вираження
геогр. — географія
геод. — геодезія
геол. — геологія
гидр. — гідрологія
горн. — горне діло
грам. — грамати́ка
дат. п. — дательний падеж
дееприч. — деепричастіє
действ. з. — дійсний залог
дет. — дитяче слово или вираження
дипл. — дипломатія
дорев. — дореволюційне слово или вираження
ед. ч. — єдине число
ж.-д. — залізничне діло
жив. — живопись
ж. р. — жіночий рід
зват. п. — зва́тєльний падеж
зоол. — зоологія
имен. п. — іменний падеж
и пр. — і пр.
ирон. — іронічне
иск. — іскусство́вєдєніє
ист. — історія, історичне
и т. д. — і так далє
и т. п. — і тому подібне
ихт. — іхтіологія
канц. — канцелярське слово или вираження
карт. — карточне (в карточній грі)
кін. — кінематографія
книжн. — книжне слово или вираження
кул. — кулінарія
ласк. — ласкатєльне
лес. — лесоводство

лингв. — лінгвістика
лит. — літературоведєніє
лог. — логіка
мат. — математика
мед. — медицина
межд. — міждомєтіє
мест. — мєстоіменіє
мет. — металургія
метеор. — метеорологія
мех. — механіка
мин. — мінералогія
миф. — міфологія
мног. — о многєм, о многих (лицах, пред-
метах, явленіях)
мн. ч. — множєственне число
мор. — морське діло
м. р. — чоловічий рід
муз. — музика
напр. — наприклад
нар. — нарєчіє
наст. вр. — наєвнєшєє время
научн. — нау́чний термін, примєняю́чийся
в різних відділах науки
неизм. — незмєнюєме
неодобр. — невідобря́тельно
неоконч. — неоконченне дієєвіє
неопр. ф. — неопредєлєнна́я форма
нескл. — несклєнюєме (сущєствитєльное или
прикєпятєльное)
несовersh. — несовєршенний вид
обл. — областєне слово или вираження
однокр. в. — однократний вид
оконч. — оконченне дієєвіє
орн. — орнітологія
особ. — особєнно
охотн. — охотничий термін
палеонт. — палеонтологія
пед. — педагогіка
перен. — перєносно, перєносне значєніє
пов. н. — повєлитєльное наклонєніє
погов. — поговірка
полигр. — поліграфія
полит. — політика
портн. — портняжне діло
посл. — прислів'я
позз. — в поезії, поетичне
поэт. — поезія
превосх. ст. — превосходна́я стєпєнь
предик. — предикат
предл. — предлог
предл. п. — предложний падеж
презр. — презрєтельно

преим. — преимущественно
прен. — пренебрежительно
прил. — прилагательное, в значении при-
лагательного (о причастных формах)
прич. — причастие
прош. вр. — прошедшее время
прям. — прямое значение
псих. — психология
радио — радио, радиотехника
разг. — разговорное слово или выражение
редк. — редко встречающееся слово или вы-
ражение, редкая форма
рел. — религия
рит. — риторически, риторическое слово
род. — родительный падеж (при обозначе-
нии окончания, когда слово даётся пол-
ностью)
род. п. — родительный падеж
рыб. — рыболовство
сад. — садоводство
сапожн. — сапожное дело
см. — смотри, смотрите
собир. — собирательное
соверш. — совершенный вид
социол. — социология
спец. — специальное
спорт. — спортивный термин
ср. — сравни, сравните
сравн. ст. — сравнительная степень
ср. р. — средний род
стат. — статистика
стол. — столлярное дело
страд. в. — страдательный залог
строит. — строительное дело
сущ. — существительное
с.-х. — сельскохозяйственный термин
твор. п. — творительный падеж

театр. — театральный термин
текст. — текстильный термин
тел. — телеграфия
техн. — техника
тип. — типографское дело
торг. — торговый термин
торж. — торжественно
увел. — увеличительное
укр. — украинизм
уменьш. — уменьшительное
усилит. — усилительное
уст. — устаревшее слово или выражение
фам. — фамильярное слово или выражение
фарм. — фармакология, фармацевтика
физ. — физика
физк. — физкультура
физиол. — физиология
филол. — филология
филос. — философия
фин. — финансовый термин
фольк. — фольклор
фот. — фотография
хим. — химия
церк. — церковное слово или выражение
част. — частица
числ. — числительное
шахм. — шахматный термин
школьн. — слово или выражение школьного,
обихода
шутл. — шутливо
эвф. — эвфемистически
эк. — экономика
эл. — электричество
энт. — энтомология
этн. — этнография
юр. — юридический термин

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ПРИЗВИЩ АВТОРІВ, З ТВОРІВ ЯКИХ НАВЕДЕНІ
ЦИТАТИ-ІЛЮСТРАЦІЇ, А ТАКОЖ НАЗВ ІНШИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ ФАМИЛИЙ АВТОРОВ, ИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
КОТОРЫХ ПРИВЕДЕНЫ ЦИТАТЫ-ИЛЛЮСТРАЦИИ, А ТАКЖЕ НАЗВАНИЯ
ДРУГИХ ИСТОЧНИКОВ

А. Твори класиків марксизму-ленінізму

А. Сочинения классиков марксизма-ленинизма

Маркс — Карл Маркс
Енгельс — Фрідріх Енгельс
Комун. ман. — К. Маркс і Ф. Енгельс,
Маніфест Комуністичної партії

Ленін — Володимир Ілліч Ленін
Сталін — Йосиф Віссаріонович Сталін

Б. Художня література

Б. Художественная литература

Бажан — М. П. Бажан
Барв. — Ганна Барвінок
Баш — Я. В. Баш
Бойко — Г. П. Бойко
Бойч. — О. М. Бойченко
Бора. — С. О. Борзенко
Боров. — Л. І. Боровиковський
Вас. — С. В. Васильченко
В. Василевська — *переклад* — В. Л. Василевська
Верш. — П. П. Вершигора
Вирг. — І. О. Вирган
Вишня — Остап Вишня
Вільде — Ірина Вільде
Вл. — В. М. Владко
Вовч. — Марко Вовчок
Воронько — П. М. Воронько
Воскр. — С. І. Воскресенко
Гавр. — О. Я. Гаврилюк
Гал. — Я. О. Галай
Г.-Арт. — П. П. Гулак-Артемівський
Герас. — К. М. Герасименко
Гл. — Л. І. Глібов
Головко — А. В. Головко
Гонч. — О. Т. Гончар
Горд. — К. О. Гордієнко
Греб. — П. А. Гребовський
Греб. — Є. П. Гребінка
Грим. — Я. В. Гримайло
Гур. — О. І. Гурів
Десн. — О. Г. Десняк
Дмитр. — Л. Д. Дмитерко
Донч. — О. В. Донченко
Дор. — П. О. Дорошко
Заб. — Л. В. Забашта
Забіла — Н. Л. Забіла
Збан. — Ю. О. Збанацький
Іван. — О. Д. Іваненко

Ільч. — О. Є. Ільченко
Кач. — Я. Д. Качура
Квітка — Г. Ф. Квітка-Основ'яненко
Коб. — О. Ю. Кобилянська
Ковпак — С. А. Ковпак
Ковач. — В. П. Козаченко
Козл. — П. С. Козланюк
Коп. — О. І. Копиленко
Корн. — О. Є. Корнійчук
Котл. — І. П. Котляревський
Коцюб. — М. М. Коцюбинський
Коч. — І. А. Кочерга
Криж. — С. А. Крижанівський
Кроп. — М. Л. Кропивницький
Кундз. — О. Л. Кундзич
Куч. — В. С. Кучер
Ле — І. Л. Ле
Левада — О. С. Левада
Ле і Левада — І. Л. Ле і О. С. Левада
Мак. — О. С. Маковей
Мал. — А. С. Малишко
Манж. — І. І. Манжура
Март. — Л. С. Мартович
Мас. — Т. Г. Масенко
Метл. — А. Л. Метлинський
Минко — В. П. Минко
Мирн. — Панас Мирний
Мур. — І. Л. Муратов
Нагн. — М. Л. Нагнибіда
Нех. — І. І. Нехода
Н.-Лев. — І. С. Нечуй-Левицький
Ном. — М. Номис
Ол. — С. І. Олійник
Панч — П. Й. Панч
Перв. — Л. С. Первомайський
Підс. — О. М. Підсуха
Риб. — Н. С. Рибак
Рил. — М. Т. Рильський

Руд. — С. В. Руданський
Руденко — М. Д. Руденко
Рудч. — І. Я. Рудченко
Ряб. — І. О. Рябокляч
Свидн. — А. П. Свидницький
Скляр. — С. Д. Скляренко
Сміл. — Л. І. Смілянський
Смол. — Ю. К. Смолич
Собко — В. М. Собко
Сос. — В. М. Сосюра
Ст. — М. П. Стельмах
Стар. — М. П. Старицький
Стеф. — В. С. Стефаник
Тер. — М. І. Терещенко
Тесл. — А. Ю. Тесленко
Тич. — П. Г. Тичина
Ткач — Д. В. Ткач
Тоб. — І. К. Тобілевич
Трипіл. — А. В. Трипільський

Труба. — М. П. Трублаїні
Туд. — С. Й. Тудор
Турч. — А. Ф. Турчинська
Л. Укр. — Леся Українка
Ус. — П. М. Усенко
Федьк. — Осп-Юрій Федькович
Фр. — І. Я. Франко
Черемш. — Марко Черемшина
Чорн. — С. А. Чорнобривець
Чуб. — П. П. Чубинський
Шевч. — Т. Г. Шевченко
Шер. — М. С. Шермет
Шиян — А. І. Шиян
Шовк. — Ю. Ю. Шовкопляс
Шп. — Я. Г. Шпорта
Шпак — М. І. Шпак
Щог. — Я. І. Щоголів
Янов. — Ю. І. Яновський

В. Соціально-економічна, політична, наукова та інша література і преса

В. Социально-экономическая, политическая, научная и иная литература и пресса

Архл. — Археологія, вид. Ін-ту археології АН УРСР.
Біогр. Леніна — Ленін Володимир Ілліч. Короткий нарис життя і діяльності.
Бот. ж. — Ботанічний журнал, вид. Ін-ту ботаніки АН УРСР.
Вісник АН УРСР — Вісник АН УРСР, вид. АН УРСР.
Геол. ж. — Геологічний журнал, вид. Ін-ту геологічних наук АН УРСР.
Директиви ХІХ з. партії — Директиви ХІХ з'їзду партії по п'ятому п'ятирічному плану розвитку СРСР на 1951—1955 роки, Держполітвидав УРСР, 1952.
Директиви ХХ з. КПРС — Директиви ХХ з'їзду КПРС по шостому п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1956—1960 роки, Держполітвидав УРСР, 1956.
Допов. АН УРСР — Доповіді АН УРСР, вид. АН УРСР.
Етн. зб. — Етнографічний збірник, вид. Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка, Львів.
Зак. п'ят. план — Закон про п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства УРСР на 1946—1950 рр.
Звіт ЦК КП(б)У ХVІ з. — М. С. Хрущов, Звітна доповідь ЦК КП(б)У ХVІ з'їздові Комуністичної партії (більшовиків) України, Укрполітвидав, К., 1949.
Звіт ЦК КП(б)У ХVІІ з. — Звітна доповідь т. Мельникова на ХVІІ з'їзді про роботу ЦК КП(б)У. газ. «Радянська Україна» від 25 вересня 1952 р.
Звіт ЦК КПРС ХХ з. — М. С. Хрущов, Звітна доповідь Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу ХХ з'їздові партії, Держполітвидав УРСР, 1956.
Інтернаціонал — Інтернаціонал.

Іст. ВКП(б) — Історія Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків). Короткий курс.
Іст. укр. літ. — Історія української літератури, т. І, Вид-во АН УРСР, 1954.
Київська пр. — Київська правда (газета).
Колг. виробн. енцикл. — Колгоспна виробнича енциклопедія, Держсільгоспвидав, 1956.
Колг. село — Колгоспне село (газета).
Колг. Укр. — Колгоспник України (газета).
Колг. Укр. — Колгоспник України (щомісячний журнал Міністерства сільського господарства УРСР).
Конст. СРСР — Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік.
Конст. УРСР — Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки.
Літ. газ. — Літературна газета.
Мед. ж. — Медичний журнал, вид. Ін-ту клінічної фізіології ім. акад. О. О. Богомольця АН УРСР.
Мікр. ж. — Мікробіологічний журнал, вид. Ін-ту мікробіології ім. акад. Д. К. Заболотного АН УРСР.
Мовозна. — Мовознавство, вид. Ін-ту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР.
Полож. про вибори — Положення про вибори до Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки.
50 років КПРС — П'ятдесят років Комуністичної партії Радянського Союзу (1903—1953), Держполітвидав УРСР, 1953.
Рад. літер. — Радянське літературознавство, вид. Ін-ту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР.
Рад. Укр. — Радянська Україна (газета).
Резол. ХVІ з'їзду КП(б)У — Резолюція ХVІ з'їзду КП(б)У на звітну доповідь т. Хрущова про роботу ЦК КП(б)У.

Резол. XVII з'їзду КП(б)У — Резолюція XVII з'їзду Комуністичної партії (більшовиків) України по звітній доповіді про роботу Центрального Комітету КП(б) України.

Тези про 300-річчя — Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654—1954), Держполітвидав УРСР, 1954.

Тр. Бот. саду — Труды Ботаничного саду АН УРСР.

Укр. біох. ж. — Український біохімічний журнал, вид. Ін-ту біохімії АН УРСР.

Укр. бот. ж. — Український ботанічний журнал, вид. Ін-ту ботаніки АН УРСР.

Хрущов — М. С. Хрущов, Десятиріччя возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі, Держполітвидав УРСР, 1949;

М. С. Хрущов, Доповідь XIX з'їздові партії про зміни в статуті ВКП(б), Держполітвидав УРСР, 1952;

М. С. Хрущов, Про заходи дальшого розвитку сільського господарства СРСР, Держполітвидав УРСР, 1953;

М. С. Хрущов, Про збільшення виробництва продуктів тваринництва, Держполітвидав УРСР, 1955.

Г. Різні джерела, наведені в «Словарі української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка, вид. 1907—1909 рр.

Г. Разные источники, приведённые в «Словаре украинского языка» под редакцией Б. Д. Гринченко, изд. 1907—1909 гг.

Вх. Зн. — Сл. Гр. — Знадоби до словаря южнорусского; написав Иван Верхратский, 1877.

Гол. — Сл. Гр. — Народные песни Галицкой и Угорской Руси, Я. Ф. Головацкий, 1878.

Грин. — Сл. Гр. — Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях Б. Д. Гринченко, 1895, 1896, 1899.

К. С. — Сл. Гр. — Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал, 1882, 1883.

Лис. — Сл. Гр. — Збірник українських пісень. Зібрав М. Лисенко.

Мил. — Сл. Гр. — В. П. Милорадович, Народные обряды и песни Лубенского уезда Полтавской губ., записанные в 1888—1895 гг.

МУЕ — Сл. Гр. — Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. Матеріали до українсько-руської етнології, 1899—1900.

О. — Сл. Гр. — Основа, 1864—1862.

Шух. — Сл. Гр. — Гуцульщина. Написав проф. Володимир Шухевич, 1899.

Всі локальні матеріали із словника, напр.:

Васильк. у. — Сл. Гр. — Васильковский уезд.

Полт. г. — Сл. Гр. — Полтавская губерния.

Етнографічні матеріали, крім тих, що питується через Словник Б. Грінченка і з етнографічних збірників Наукового товариства ім. Шевченка, позначаються в Словнику — народна пісня, дума, народна казка, прислів'я, приказка і цитуються в основному за такими джерелами:

Етнографические материалы, кроме питуемых через Словарь Б. Гринченко и из этнографических сборников Научного общества им. Шевченко, обозначаются в Словаре — народна пісня, дума, народна казка, прислів'я, приказка і цитируются в основном по таким источникам:

Українські народні пісні, «Мистецтво», 1951; Українські народні думи та історичні пісні, Вид-во АН УРСР, 1955; Українські думи та історичні пісні. Упорядкування та примітки М. Плісенького. Редакція та передмова М. Рильського, Укрдержвидав, 1944; Українські народні казки за редакцією члена-кореспондента АН УРСР П. М. Попова, Державне видавництво художньої літератури, 1951; Українські народні казки. Упорядкувала О. Іваненко, «Молодь», 1950; Українські народні прислів'я та приказки, Вид-во АН УРСР, 1955; Українські приказки, прислів'я і таке інше. Спорудив М. Номис, 1864; Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко, т. XVI, вип. I, 1901, вип. II, 1905, т. XXIV, 1908, т. XXVIII, 1910.

Ілюстрації з перекладних творів російських письменників подані в вказівкою, що питата взята в перекладі, напр.: *перекл. в Пушкіна*.

Иллюстрации из переводных произведений русских писателей приведены с указанием, что питата взята в переводе, напр.: *перекл. в Пушкіна*.

Переклади з інших мов, зроблені українськими письменниками, подані із зазначенням перекладача, напр.: *перекл. Бажана*.

Переводы с других языков, сделанные украинскими писателями, приведены с указанием переводчика, напр.: *перекл. Бажана*.

При періодичних виданнях — журналах, газетах, збірниках — вказуються при скороченій назві рік і місяць (або том, випуск) видання, напр.: (*Рад. Укр., 1950, IX*); (*О., 1861, I — Сл. Гр.*).

При периодических изданиях — журналах, газетах, сборниках — указываются при сокращённом названии год и месяц (или том, выпуск) издания, напр.: (*Рад. Укр., 1950, IX*); (*О., 1861, I — Сл. Гр.*).

з, із, редк. зо, зі предл. 1) (с род. п.) а) с, (перед сочетанием некоторых согласных) со [Дитячі очі стежили з печі за кожним рухом старших (Коцюб.); «То й, що греблі рве»: З гір на долину біжу, стрибаю, рину! (Л. Укр.); З лівого боку важко лежав на землі похмурий Чатирдаг (Коцюб.); З того часу стала Олена дома сумна, мовчазна (Коб.); Вітер зривав зі степу хвилі куряви (Гонч.); з початку до кінця с початку до кінця; з ранку до вечора, разг. з рання до смеркання с утра до вечера; з хвилини на хвилину с минути на минути; їхати з горі їхати під гору; падати з горі падати с горі; б) (при обозначении предмета, изнутри которого направляется какое-нибудь действие, происходит удаление или отделение) из [З хат висипали люди (Коцюб.); Уже Степан із криниці Коня напуває (Шевч.); Отари вовнистіх, ще не стриженіх овець підганяють до сараїв просто зі степу (Гонч.); І ми стоїм на всенародній варті, — Не вирвать зброї з нашої руки (Бажан)]; в) (при обозначении происхождения лиц; при обозначении целого, из которого выделяется часть) из [Семпроній: Образити я не хотів нікого, я тільки хотів сказати: не один з вас родину має... (Л. Укр.); Ніхто з виборців не може бути внесений більше, ніж в один список виборців (Полож. про вибори)]; виберіть кого-небудь з вас виберіть когось з вас; він з робітників он із рабчих; г) (при обозначении места происхождения, откуда прибыл и т. п.) из; (при названии сторон света, рек, морей, горных местностей и некоторых других) с [Чоловік з Янищ все говорив (Коцюб.); З ними тут сусідила велика артіль заробітчан, що прибули десь аж із Орловщини (Гонч.); рідом з Києва, з Сибіру, з степів рідом із Києва, із Сибіри, із степів; рідом з Болгії, з гір, з Кавказу, з півдня рідом с Болгії, с гор, с Кавказу, с Юга; д) (при обозначении исходного состояния, материала, составных частей) из [Русалка: ..Не може паразити, бо з пари знов зробиться вода (Л. Укр.); Ні, таки з пана поганий господар (Коцюб.); Ясне намісто З кришталю грає і ряхтять усюди... (Л. Укр.); е) (при обозначении не поверхности, а отправного пункта движения; перен.) редк. от [Русалка Польова: Глянь, моя сестро, ще

хвиля гуляє з краю до краю (Л. Укр.); Борода в нього росла бахромою з самої шиї (Льв.); За що покарана я? За те, що.. я з Прометея походжу? (Л. Укр.); є) (при обозначении источника какого-нибудь явления, факта) разг. от [Чого ти з мене хочеш? (Л. Укр.); Була фабрика, а хто мав користь з неї? (Коцюб.); ж) (при обозначении причины действия или состояния) от; (реже) с, со [Лісовик тупає зо злості ногою (Л. Укр.); з гóря с гóря; з лóті от я́рості; з не-терп'я́чки от нетерпéния; з ні-чого робі́ти от нече́го дéлать; з нудьги́ с тоскі́; крича́ти з бо́лю крича́ть от боли́; пла́кати з ра́дості пла́кати от ра́дості; з) (при обозначении повода, основания, изредка причины какого-нибудь действия, явления) по (кому́, чому́); (иногда) с, из (когó, чегó) [— Турбаївців принукою в ці степи виселяли, а ми, їхні правнуки... самі вже сюди прийшли... — Самі, кажеш? Ой, чи самі, братіку, чи з доброї волі? (Гонч.); з дóзволу по разрéшенню, с разрéшення; з лінощів по лéнню; з мо́єї прові́ни по мо́єй вині́; з нагóди чогó по слóчаю чегó; з на́казу по при́казу, по распоря́женню; з на́турі він дóбрый по на́турі он дóбр; з не́на́висті́ из не́нависти́; з не́обхíдності́ по не́обхóдимости́; з о́собíстої́ симпа́тії из (по) лóично́й симпа́тії; з прíводу чогó, з якóго прíводу по пóводу чегó, по ка́кому́ пóводу [З найменшого приводу—за полама́ні граблi, за порвану косу чи за розтовчений кімось валок сіна — Гаркуша рвавi метав (Гонч.); з прíмусу по прину́дженню; з чу́ток понаслýшке, по слóхам; и) (при обозначении отрасли науки, деятельности, специальности, сферы какого-нибудь действия) редк. по; іспит з матемáтики екзáмен (іспытáние) по матемáтике; курс лéкцій з істóрії нарóдів СРСР курс лéкцій по істóрії нарóдов СССР; літе-рату́ра з цьогó пита́ння літе-рату́ра по з́тому вопро́су; мате́ріáли з пита́нь полі́тики матеріáли по вопро́сам полі́тики; спеціáліст з географі́ї спеціáліст по географі́ї; і) при обозначении пределов распространения какого-нибудь качества или состояния передається твор. п. соответствующего существительного или местоимения без предлога [Легка, біла, прозора постать, що з обличчя нагадує Мавку,

з'являється з-за берези і схиляється над Лукашем (*Л. Укр.*); незадоволення з того недовільство тем; який він з себе? каков он собой? [*Де він живе?.. Який він з себе?.. (Коцюб.)*]; і) (при глаголах со значенням *сміятися, издеваться* и т. п. и соответствующих существительных) над, надо [З точки зору інтересів народу, Державна дума — найзухваліше знущання з «народного представництва» (*Ленін*); Надмірно вразливий, чутливий до найменшої образи, — що він міг протиставити грубошам панських посіпак, які тільки й шукали когось меншого, щоб поглумитися з нього! (*Гонч.*)]; й) *редк.* — для передачі отношения части к целому — употребляется *род. п. существительного без предлога* [Перелесник: ..Ми тобі знайдемо з панороти квітку (*Л. Укр.*)]; о приходить з полудня *разг.* приходите после полудня; 2) (с *вин. п.*) (при обозначении приблизительного количества, величины) с; (перед числительными и именами существительными со значением количества, меры — ещё) около; при *инверсии числительного передается также вин. п. без предлога* [Вліпили з сотеньку київ Рябку в завадок (*Г.-Арт.*); Хорувала вона тяжко тижнів із три (*Вовч.*); він б'уде з мене он б'удет с меня; днів зб два, зб три дня два, три; заввишки з дерево висотою с дерево; проб'ув з місяць проб'ыл с місяц (около місяца); 3) (с *твор. п.*) а) (при обозначении *совместности*; после глаголов, обозначающих *взаимное действие*; при обозначении *субъекта* *состояния в безличных конструкциях*; при обозначении *наличия чего-нибудь у основного лица или предмета*) с; (для указания на *количество составных частей, членов* и т. п. *уст. и фразеологически* — ещё) о (чём) [Гарматний відгомін з весіннім першим громом Мішався раз у раз в одних розкатів жмуг (*Важан*); З погодою пось діялося (*Коцюб.*); Під хатою в сорочці білій Сидів з бандурою в руках Старий козак (*Шевч.*); Лукаш виходить із сокирою й підступає до молодого грабка (*Л. Укр.*); брат з (із) сестрою брат с сестрой; він людина з р'язом он человек с умом, он человек неглубинный; загін війська з одним командіром отряд войска с одним командіром (при одном командіре); стіл з трьома ніжками стол на (о) трёх ножках; хліб з маслом хлеб с маслом; я з годінником я при часах; б) (при обозначении *качества, характера действия, сопутствующих обстоятельств*) с; (в некоторых сочетаниях — ещё) при (чём) [Мамо, не плач... Твій син піде на смерть з піднятим чолом (*Коцюб.*); Лукаш кидається до неї [Мавки] з покликом щастя (*Л. Укр.*); з вашою допомогою с вашей помощью, при вашей помощи, при вашем содействии; з допомогою когось спомощью когось, при помощи когось, при содействии когось; з допомогою чого см.

допомога; з метою с целью; (*реже*) в целях; з таким здоров'ям с таким здоровьем, при таком здорověе; з умовою, що... с условием, что...; при условии, что...; под условием, что...; о зкінпем місяця (*когда*) обл. в концé місяця [Було се з кінцем грудня, короткими, по-нурими днями (*Коб.*); з роками минеться с годами пройдёт; з часом со временем.

за¹ *предл.* 1) (с *род. п.*) при (ком, чём) (особенно при *подчёркивании условия и при личных именах существительных*); во время (кого, чего) (при *подчёркивании временного значения*); за всякої погоди при всякой погоде; за життя (*когда*) при життя [І кожний раз на голос того співу Із мого серця квіти виростають, Оті, що ти не вмів зірвати за життя (*Л. Укр.*); за моєї пам'яті на моєї памяти; за наших часів в наши времена [Лікар: ..От було за наших часів — Верді, Россіні... (*Л. Укр.*); за Паризької комуні во время Парижской коммуны, при Парижской коммуны; за Петра Першого (*когда*) при Петре Первом, во время (во времена) Петра Первого; за таких умов при таких условиях; 2) (с *вин. п.*) а) за [На світанку він потай вибрався за село (*Верш.*); Не офіт-раб: А я піду за волю проти рабства, я виступлю за правду проти вас! (*Л. Укр.*); Витрати, зв'язані з проведенням виборів до Верховної Ради Української РСР, провадяться за рахунок держави (*Полож. про вибори*); взятися за роботу взяться за работу; далеко за північ далеко за полночь; йому далеко за сорок ему далеко за сорок; купити за карбованець (за карбованця) купить за рубль; по карбованцю за кіло по рублю за кило; рух за мир движение за мир (в пользу мира); сісти за рояль сесть за рояль; б) (при обозначении *предмета мысли, речи, чувства, забот* и т. п.) о, (перед *гласным*) об, (при сочетании *нескольких согласных*) обо; *разг. про; после глаголов* вважати, визнавати *переводится твор. п. существительного без предлога* [Думає Давид за широчезні неоглядні простори степові (*Головка*); Що ж їм сидіти, згорнувши руки, чекати, щоб за них хто подбав? (*Коцюб.*); Верховна Рада Української РСР признає, коли вона визнає за необхідне, слідчі та ревізійні комісії по будь-якому питанню (*Конст. УРСР*); ми чули за нього мы слышали о нём (*разг. про него*); я гадую за тебе я вспоминаю о тебе; вважати за краще робити що предпочитать (считать *лучшим*) делать что; в) (в *сказуемом* и вообще при *обозначении функции, роли* в качестве (кого, чего); (в некоторых выражениях — ещё) как (кто, что); *чаще переводится только или также твор. п. соответствующего существительного без предлога* [Батько її жив перше в городі, а тепер перейшов